

Velfærdsstaten og det nationale

af Niels Finn Christiansen

Den danske velfærdsstat er gået os i blodet. Den er rød og hvid som vore blodlegemer og som Danebrog, og ve den som antyder, at den måske ikke er så enestående dansk endda. Eller endnu værre, vil ændre den radikalt, for slet ikke at nævne ønsket om at afvikle den. Lad være at den rummer en masse fællestræk med de øvrige nordiske velfærdsstater og måske med fjernere landes arrangementer. Nej, den danske velfærdsstat er dansk på en særlig dansk måde. Politikere og samfundsdebattører bekræfter os dagligt i denne tro. Alternativ tænkning er udansk.

Alle hidtidige velfærdsstater har fungeret og fungerer inden for nationalstatslige rammer. Det ligger, så at sige, indbygget i begrebet velfærdsstat. Når det gælder velfærdspolitikens historiske rolle i nationsbygningen verden over, finder vi til gengæld en næsten uendelig mængde af variationer rækkende fra nationsstater, hvor velfærd har været stort set fraværende, til nationalstater, hvor velfærden har været et uadskilleligt element i de kræfter og strategier, der har skabt nationale fællesskaber og identiteter. Krige – måske især tabte krige – kan skabe national samling. Danskerne ved det fra begejstringen i 1848 og ikke mindst fra det traumatiske nederlag i 1864. Krige kan også give anledning til udformning af planer for velfærd. Det så man tydeligst i Storbritannien og mange andre europæiske stater under og efter 2. verdenskrig.

Men hvordan er sammenhængen i Danmark mellem nationsbygning, national samling og velfærdsstatens tilblivelse? Er der overhovedet en sammenhæng? Og i bekræftende fald, hvilken? Var den intenderet eller blot udtryk for et kronologisk sammenfald?

Den kristent-socialt og social-konservative filantropi har lange histo-

riske rødder, og den fik i årene efter 1864 et omfang, der bragte den på højde med det offentlige fattigvæsens indsats. Et mål var just at tilvejebringe social harmoni og sikre integration af de marginaliserede eller dem, der truedes med udstødelse af samfundet. De værdige trængende skulle ikke tabes, og der lå i det filantropiske univers tydeligvis nogle ideer om »velfærd« som instrument i (gen)opbygningen af et dansk nationalt fællesskab. Et konkret eksempel herpå er kristent-sociale kredses støtte til arbejderne under 1890'ernes store arbejdskonflikter, ikke mindst storlockouten i 1899 og disse kredses bidrag til konfliktens løsning med det septemberforlig, der lagde grunden til en »civilisering« af arbejdsmarkedet.

Sociale reformer og genopbygning af det nationale fællesskab

Det var en generation af politikere mærket af nederlaget i 1864 og de følgende årtiers nationale selvbesindelse, der gennemførte det tidligste banebrydende sociale reformkompleks i Danmark 1891-92 (revision af fattigloven, lov om skattefinansieret aldersforsørgelse, lov om frivillig sygeforsikring). Tidspunktet markerede indledningen til den sidste fase i den mangeårige politiske, sociale og kulturelle konflikt, der under navn af forfatningskampen havde sat ideen om national enhed under pres. Det var et pres, der blev forstærket af den internationalistisk orienterede socialdemokratiske arbejderbevægelses gennembrud som faglig og politiske aktør.

Set i en nutidsoptik kan reformerne forekomme yderst beskedne. Men de søsatte nogle principper, der blev retningsgivende for det næste århundredes velfærdspolitik. Blandt nogle af de fremtrædende aktører finder man tillige forestillingen om, at sociale reformer kunne bidrage til at hele de nationale sår og overvinde samtidens åbenlyse sociale og politiske kløfter. Reformerne skulle skabe national enhed på tværs af forskelle og modsætninger, sammenhængskraft hedder det i dag. Den grundtvigske moderate venstremand Frede Bojsen var en af arkitekterne bag reformerne, og han så dem i et dobbeltperspektiv. De skulle profylaktisk dæmme op for den internationalistiske socialdemokratiske arbejderbevægelses fremmarch. Bojsen kunne forenes med Højres reformvenner i ønsket om at bremse forsøg på fra et internationalt socialistisk standpunkt at forstyrre »det gode og fredelige forhold mellem samfundsklasserne her i landet«. Reformerne skulle yderligere bane vejen for en afvikling af den ødelæggende forfatningskamp og sikre social harmoni.

Den første målsætning mislykkedes som bekendt fuldstændig. Det internationalistiske Socialdemokrati voksede næsten eksplosivt i de følgende årtier. Det andet mål blev indfriet, for så vidt som reformerne blev de første vakkende skridt hen imod det politiske systemskifte i 1901. De nye venstre-regeringer gennemførte i kølvandet på dette systemskifte vidtrækkende kulturelle og sociale reformer, de fleste med støtte fra Socialdemokratiet og de »social-radikale«, der i 1905 efter bruddet i Venstre stiftede deres eget parti, Det Radikale Venstre. I velfærdssammenhæng blev loven om statsanerkendte arbejdsløshedskasser 1907 central. Reformen kompletterede det aftalesystem på arbejdsmarkedet, som Septemberforliget 1899 havde institutionaliseret. Den kombination af fleksibilitet på arbejdsmarkedet og social tryghed i kraft af A-kassesystemet, der i dag hedder Den Danske Model, eller på nydansk »flexicurity-systemet«, begyndte at tage form.

Stifterne af Det Radikale Venstre var på en gang kosmopolitter og nationale. De søsatte med Odense-programmet 1905 en strategi for omformning af Danmark »i moderne ånd«, som det hed. Grundideen var hentet i fransk politisk tænkning, hvor udtrykket »solidarisme« var lanceret som begreb for ønsket om at få stærkt klassesdelte samfund til at fungere som harmoniske enheder. I radikal tænkning skulle dette ønske opfyldes gennem et omfattende socialt og kulturelt reformarbejde, der ville skabe det gode samfund for alle og samtidig løfte Danmark op på niveau med de store kulturnationer. Virkeliggørelsen af disse visioner krævede en demokratisk funderet, aktiv statsmagt, der kunne afbalancere markedskræfterne i den liberalistiske kapitalisme. Ove Rode opsummerede midt under 1. verdenskrig hele dette moderne ordensprojekt i sin berømte, blandt nogle berygtede, Gimletale.

Socialdemokraterne var fra udgangspunktet i 1870'erne internationalister i både teori og praksis. Deres solidaritetsbegreb var et andet end de radikales solidarisme. Det var et (klasse)kampbegreb, et eksklusivt begreb forbeholdt arbejderklassen. Solidariteten gjaldt ikke nationen, men klassen på tværs af de nationalstatslige grænser. Fra begyndelsen af 1900-tallet begyndte socialdemokraterne imidlertid at arbejde ud fra en formel, hvor det internationale og det nationale ikke var modsætninger, men komplementære størrelser. Det handlede om at skabe det gode samfund i eget land for derved at skabe forudsætning for den endelige socialistiske omformning af verden. Den socialreformatoriske praksis skulle ikke være et mål i sig selv, men et af midlerne til virkeliggørelse af videregående socialistiske målsætninger, hvilket i sidste

ende kun kunne ske i en international kontekst. En forarmet national arbejderklasse ville ikke være i stand til at opfylde den mission, som den af historien var udset til.

Nationalstaten som den primære ramme for politisk praksis blev definitivt fastlagt under 1. verdenskrig. Socialdemokraterne måtte erkende, at den store internationalistiske vision var blevet gravsat i skyttegravens mudder, og at nationalstaterne i en overskuelig fremtid ville udgøre den uomgængelige platform for en samfundsomformning.

Fra solidaritet til socialt fællesskab

Men hvilken samfundsomformning var egentlig på programmet i et land som Danmark? Efter verdenskrigen blev landet gennemkrydset af i hvert fald tre fundamentale splittelser, der i kondenseret form løb sammen i Påskekrisen i 1920. For det første viste konflikten omkring Genforeningen, at etnisk national tænkning over for ideen om national selvbestemmelsesret delte befolkningen i to omtrent lige store lejre. For det andet blotlagde de omfattende arbejdskonflikter fra 1917-1925 fortsat dybe sociale og politiske kløfter mellem samfundsklasserne. Og endelig viste 1920'ernes politisk-kulturelle kampe et skel mellem land- og bykultur og livsformer i de forskellige sociale klasser, tydeligt eksponeret i holdningerne til årtiets hastige modernisering af det danske samfund.

1920'erne blev samtidig et årti med en intens kamp om magten i Danmark mellem Venstre og Socialdemokratiet som hovedmodstandere med Det Konservative Folkeparti og Det Radikale Venstre som nødvendige sekundanter. Alle aktører måtte gøre op med sig selv, om de skulle bidrage til at uddybe de social-kulturelle konflikter eller forsøge at skabe en eller anden form for fredelig sameksistens mellem samfundsklasserne, for slet ikke at tale om harmoni.

Når det i sidste ende blev koalitionen af Socialdemokratiet og De Radikale, der i Danmarks længst fungerende politiske partnerskab satte sig på den parlamentariske magt, skyldtes det efter alt at dømme, at disse partiers programmer for social tryghed, for økonomisk og kulturel modernisering og ikke mindst minimale udgifter til et militært forsvar tiltrak store dele af befolkningen, i en vis udstrækning også uden for regeringspartierne. Det gjaldt ikke mindst, da den økonomiske verdenskrise slog igennem i begyndelsen af 1930'erne, og da de forskellige varianter af diktatoriske regimer dominerede det politiske europakort.

Den socialdemokratisk-radikale regerings reformpolitik signalerede

en konvergens mellem de to bevægelers måde at tænke solidaritet på. Det ses ikke mindst i K.K. Steinckes socialpolitiske pionerværk fra 1920 »Fremtidens Forsørgelsesvæsen«, der i alt væsentligt blev omsat til konkret lovgivning i socialreformen 1933. Et hovedmål var at afprivatisere socialhjælpen, sikre borgernes lige sociale rettigheder og derved fjerne sondringen mellem værdige og uværdige trængende. Den sociale lovgivning skulle være udtryk for »Statens regulerende, kontrollerende og helbredende Virksomhed«. Staten var i Steinckes optik nærmest et »væsen« med en egeninteresse, næsten i hegelsk forstand.

Den sociale etik, der udsprang af arbejderbevægelsens klassiske solidaritetsopfattelse, skulle lægges til grund for en strategi for styrkelse af nationens indre sammenhæng og befolkningens fysiske og moralske sundhed. Det er også i det lys, man må vurdere Steinckes argumenter for en dansk racehygiejne.

Den dystre internationale kontekst, hvor de nordiske lande stod næsten alene tilbage som demokratiske kernelande, og de indrepolitiske sociologiske og ideologiske forskydninger er baggrunden for det strategiske spring, som Thorvald Stauning gennemførte med programmet *Danmark for Folket* (1934). Den stadigt øgede vælgertilslutning til Socialdemokratiet sandsynliggjorde, at partiet inden for overskuelig fremtid alene kunne opnå det eftertragtede parlamentariske flertal. Men samtidig måtte de mere tænksomme socialdemokrater erkende, at denne brede tilslutning langt fra kunne mobiliseres bag partiets klassiske program for socialistisk omformning af Danmark. Nu handlede det om vælgerens tillid til, at socialdemokraterne var de bedst egnede til at styre landet uskadt igennem både de store internationale omvæltninger og den social-økonomiske krise.

Med socialreformens integrerende tiltag kunne Stauning påkalde sig et »Folkefællesskab«, der hævet over klasse modsætninger skulle udgøre grundlaget for Socialdemokratiets magtmæssige mobilisering. Og han kunne i ly af krisen, nærmest uantastet, til tider endda støttet af de borgerlige, gøre staten til omdrejningspunkt for sin videre krisestyring og reformpolitik. Programmets genialitet lå allerede i dets navn *Danmark for Folket*. Stauning skrev nu folk, nation og stat sammen til en helhed. Solidaritetsbegrebet komplementeret med ideen om solidarisme, ønsket om national harmoni under socialdemokratisk ledelse. Som en ikke uvæsentlig sidegevinst kunne socialdemokraterne udfordre de historiske forvaltere af folkebegrebet, navnlig de dele af Venstre der hentede deres ideer i en eller anden variant af det grundtvigske folkebegreb.

Man kunne oveni tilsidesætte Det Konservative *Folkepartis* klassiske ambition om at være de sande forvaltere af den nationale interesse. I den samtidige kontekst var det imidlertid lige så påkrævet at forhindre nazisterne og andre grupperinger på højrefløjen i at tilegne sig monopol på at repræsentere folket, således som det var ved at ske i Tyskland. I denne bestræbelse lagde Stauning sig som nævnt tæt op ad en i dag ikke helt stuere retorik med begreber som »Folkefællesskab«.

Men det folkebegreb, som socialdemokraterne lancerede, lå trods alt langt fra en organismetænkning à la konservatismens, grundtvigianismens for slet ikke at tale om nazismens. Der var ikke det ringeste element af »Blut und Boden« i det. Det er også løsrevet fra enhver racetænkning. Det nationale fællesskab, som socialdemokraterne talte om, var et *valg*fællesskab og ikke et *skabne*- eller *race*fællesskab. Folket skal selv ville det, og det, der skal forene folket, er demokratiet og arbejdet og en vilje til det, der i programmet kaldes »en positiv Politik til Genskabelse af sunde og ordnede Forhold«. Demokratiet er det kernebegreb, der skal forene folket og samle nationen. Det er samtidig et ekskluderende begreb, der udelukker alle, som enten er anti-demokrater eller ikke anerkender det liberal-demokratiske parlamentariske demokrati og den danske politiske kultur. Denne udelukkelse af det nationale folkelige fællesskab gjaldt selvfølgelig kommunister og nazister, men også kræfter i den borgerlige lejr som Konservativ Ungdom, Landbrugernes Sammenslutning eller enkeltpersoner som Niels Bukh og Kaj Munk, der mere eller mindre eksplicit flirtede med ideer om en stærk mand som nationens og folkets leder, og som vendte sig mod den parlamentariske kævl og ineffektivitet.

På ét punkt havde den socialdemokratiske nationale fællesskabsopfattelse en berøringsflade med den grundtvigske tradition. Det var sameksistensen af det nationale og det nordiske fællesskab. Sideløbende med opbygningen af den dansk-nationale identitet, etablerede socialdemokraterne en forståelse af Norden, i hvert fald Norge, Sverige og Danmark, som en særlig region i Europa med et rodfæstet demokrati og en høj grad af social tryghed og retfærdighed. Det blev en forståelse med lange linjer ind i årtierne efter 2. verdenskrig.

Det sociale og det demokratiske er ligeværdige elementer i den nationsopfattelse, som socialdemokraterne gradvis udviklede i mellemkrigs-tiden. Den socialdemokratiske tolkning af nationen og det nationale fællesskab lå og ligger nærmere den franske opfattelse af nation og folk end den herdersk-grundtvigske med dens betoning af historien, sproget

og kulturen. For socialdemokraterne er nationen et politisk fællesskab, et fællesskab, man skal ville. Man er ikke født ind i et nationalt fællesskab, man er født ind i et socialt fællesskab. Det nationale fællesskab er et tilvalg, og dette tilvalg blev først relevant og tiltrækkende, da det var lykkedes at omskabe Danmark til en demokratisk socialstat, et »folkehjem« som det hed i den svenske retorik.

Med denne tolkning af nation og demokrati kunne man også i lighed med de svenske socialdemokrater mobilisere socialvidenskaberne i folkets tjeneste i skikkelse af de såkaldte sociale ingeniører, økonomer, sociologer og andre akademikere, der i årene før, under og efter 2. verdenskrig grupperede sig omkring de socialdemokratiske projekter.

I det univers, som *Danmark for Folket* opererede indenfor, blev der i stigende grad appelleret til kvinderne som medskabere af det gode samfund, og især til deres rolle som ansvarlige for de kommende generationer. Gennem Befolkningskommissionen af 1935 fik enkelte kvinder og kvindeorganisationer, socialdemokratiske såvel som kristeligt-konservative, og ikke mindst Danske Kvinders Nationalråd sat nogle sager på dagsordenen, der snart skulle blive ført ud i virkeligheden. Det gjaldt oprettelse af mødrehjælpsinstitutionerne, sundhedsplejerskeordningen, seksualrådgivning og boligstøtte til børnerige familier, alt sammen med det formål at sikre en stor og sund befolkning, egnet til at bygge videre på Danmark for folket.

Kold krig og velfærdsguldalder

Den tyske besættelse, tilpasningspolitikken og modstanden mod denne fik den socialdemokratiske konstruktion til at vakle, og for en stund så det ud til at partiets selvforståelse som nationens ledende kraft ville bryde sammen. Efter krigen formulerede alle partier efterkrigsprogrammer, der vedkendte sig sociale forpligtelser over for de svage, de arbejdsløse, de marginaliserede grupper og ikke mindst over for den ungdom, som både havde taget det tunge slæb i modstandskampen og for størstedelens vedkommende havde holdt sig på demokratiets rette vej. Med efterkrigsprogrammet *Fremtidens Danmark* søgte Socialdemokratiet på en gang at vedkende sig rødderne fra *Danmark for Folket* og samtidig at bryde radikalt med dele af dette program. Det gamle programs let dubiøse retorik om folkefællesskab og dets aura af national selvtillid er helt forsvundet. *Fremtidens Danmark* er et program, der klart placerer Danmark i en international kontekst, men det er ikke specielt fornyende i henseende til velfærdstænkning.

Derimod peger det på en ny forståelse af statens rolle, dels skal den sikre demokrati og rettigheder, og dels skal den tøjle markedskræfterne og skabe social tryghed.

I årtierne efter 2. verdenskrig fulgte dansk politik to hovedspor. Det ene handlede om international åbenhed og gensidig afhængighed. Det andet handlede om opbygning og ekspansion af et nationalt velfærds-system, der som ideal havde den gamle socialdemokratiske målsætning om at sikre borgernes tryghed fra vugge til grav. Det skabte et spændingsforhold mellem det internationale og det nationale, men også dynamik og vækst. Den kolde krig medførte ikke alene et medlemskab af NATO og et engagement »med forbehold« på den vestlige alliances side, den tilførte også velfærdspolitikken en ny dimension og ideologisk begrundelse. Begrebet »den tredje vej« blev adopteret som udtryk for den velfærds kapitalisme, som de nordiske stater opbyggede, hvad enten de var NATO-medlemmer eller ej. Vejen skulle sikre Danmark – og de øvrige nordiske lande – en politisk-social udvikling midt mellem en autoritær kommunisme og en liberalistisk markedskapitalisme. Den understregede, som det er blevet hævdet, linjen fra mellemkrigstiden med social- og velfærds politik som et led i en national overlevelsesstrategi i en konfliktfyldt verden. Den »tredje vej« forstærkede yderligere opfattelsen af den dansk-nordiske velfærdsstat som noget særligt og noget særligt værdifuldt, der var udviklet i 1930'erne, og USA understregede dens globale særstilling ved massivt at kurtisere de nordiske socialdemokratier og fagbevægelser. Intet under at de også selv begyndte at dyrke en sådan selvforståelse, og at de velfærds politisk tøvende to store borgerlige partier gradvis lod sig spinde ind i velfærdsgarnet.

Den universalistiske og skattefinansierede velfærdsstat blev opbygget sideløbende med de store demografiske og social-økonomiske opbrud, der tog sin begyndelse i 1950'erne og vel egentlig er fortsat til i dag. Traditionelle livsmønstre, familie- og fællesskabsformer er undergået radikale forandringer, de to hidtil bærende sociale aktører, landbobevægelserne og arbejderbevægelsen, er blevet udfordret af nye sociale grupper og velfærdsaktører, primært de dramatisk voksende grupper af offentligt ansatte. Og her trådte kvinderne for alvor ind på velfærdsarenaen som både producenter og brugere af velfærd. De funktioner, som de hidtil havde haft i det private rum, i familier og uofficielle sociale sammenhænge, skulle nu udføres i offentlige institutioner, fra vuggestuer til plejehjem. Statsmagten, det offentlige, trådte ind på samfundets arena som et slags overkollektiv som erstatning for de solidaritets- og fælles-

skabsbånd, der havde udfoldet sig i de klassiske selvorganiserede fora. Klasseidentiteter blev afløst af en statsborgeridentitet, hvor den stadigt ekspanderende velfærdsstat skulle sikre social integration og national sammenhængskraft.

Ydre og indre udfordringer til den nationale velfærdsstat

Netop forståelsen af Danmark som en national enhed blev sat på alvorlig prøve under kontroverserne i forbindelse med de forskellige forhandlingsrunder om optagelsen i EF i 1960'erne og begyndelsen af 1970'erne. I debatterne om Danmarks mulighed for at overleve som selvstændig nation blev spørgsmålet om den dansk-nordiske velfærdsstats fremtid et brændende tema, og velfærds kortet blev spillet ud som trumf af både tilhængere og modstandere af EF-tilslutningen. Fra tilhængerside var argumenterne overvejende økonomiske. Kun ved at konsolidere de økonomisk gode tider og sikre fortsat økonomisk vækst ville det være muligt at videreføre velfærdsudviklingen, og den økonomiske vækst kunne kun sikres ved accept af den økonomiske internationalisering, som EF repræsenterede. Harmonisering af produktions- og handelsvilkårene for virksomhederne og forbrugerne var nødvendig for netop at skabe forudsætninger for en videre udbygning af velfærdsstaten. I det store og hele fandt tilhængerne ingen grunde til bekymring for den danske velfærdsstats fremtid. Velfærd og europæisk integration var to sider af samme sag.

Modsat modstanderne. Ved siden af de dystre spådomme om den danske nationalstats undergang inddrog modstandernes argumenter i højere grad kerneelementer i velfærdsstaten, universalismen, individorienteringen, skattefinansieringen, og ikke mindst kvindernes relativt stærke stilling i den dansk-nordiske velfærdsstat. Man påpegede, at i EF's store kernelande, Tyskland, Frankrig og Italien dominerede helt andre principper for velfærd, hvis man da overhovedet kunne karakterisere disse lande som velfærdsstater. Danskerne blev under debatten efterhånden fortrolige med det spiritusprøve-agtige begreb »subsidiaritet principet«, der lå og ligger til grund for velfærdstænkningen i de katolske lande.

Arbejdsmarkedet blev et andet hovedtema, hvor modstanderne hævdede, at den danske model, som var udviklet gennem trekvart århundrede, ikke havde sin lige i EF, og at dette grundelement i den danske velfærdsstat ville blive fejlet til side i harmoniseringsprocessen. Autonomien ville gradvis forsvinde, og systemet med uafhængige nationale

overenskomster ville blive udsat for et vældigt pres fra et kontinentalt system, hvor statslig lovgivning spillede en dominerende rolle i ordningen af arbejdsmarkedet. Som et biargument blev det fremført, at europæisk integration ville åbne for en massiv indvandring af lavtlønnede arbejdere fra mindre udviklede lande, et tema der i forbindelse med senere folkeafstemninger fik langt større plads i debatten, end tilfældet var i 1972.

Endelig blev det civile samfund et vigtigt kampfelt. Det særligt danske vidtforgrene frivillige foreningsliv, de mange uformelle netværk, den høje grad af selvforvaltning gennem organisationer anerkendt af det offentlige blev tilskrevet en vigtig rolle i opbygningen af demokrati og velfærd i bred forstand. Det ville efter modstandernes mening gradvis blive eroderet og elimineret af en fremtidig europæisk superstat.

Det interessante i hele denne ophedede debat er for så vidt ikke argumenternes valør, men at begge parter tog den nationale velfærdsstat som gidsel for et højere formål. Og den position beholdt velfærden i alle de kontroverser, der i de følgende 30 år har ledsaget de mange folkeafstemninger om Danmarks forhold til EF/EU. Velfærden er fortsat trumf for både tilhængere og modstandere af øget europæisk integration, og debatterne har bidraget til at cementere en forståelse af Danmark som »den gode nation« med en uadskillelig sammenfletning af national identitet og velfærdsideologi.

Forståelsen slog tydeligst igennem i den socialdemokratiske arbejderbevægelse, hvis medlemmer og vælgere efterhånden følte en særlig adkomst til at hævde ejerskabet til velfærdsstaten. Men samtidig blev det også arbejderbevægelsen, der kom til at lide mest under splittelsen over tilslutningen til EF. Et er imidlertid socialdemokraternes selvpåtagne faderskab til velfærdsstaten, et andet er den politisk virkelighed, der som bekendt ikke siden 1906 har givet et enkelt parti flertal i Folketinget. Det har nødvendiggjort den uendelige række af politiske alliancer, forhandlinger og kompromiser, som dansk politik og ikke mindst velfærdspolitikken er gjort af. Stort set alle væsentlige reformer er gennemført med tilslutning fra de fire »gamle« partier. Det gjaldt også den bistandslov (1975/76), der udgjorde en foreløbig kulmination på den gyldne epoke, som var indledt med loven om folkepension i 1956. Denne konsensus har givet dansk velfærdslovgivning en robusthed, der rækker ud over skiftende flertal ved valgene, og det er karakteristisk, at de borgerlige regeringer 1968-71 og 1982-1993, for slet ikke at tale om VK-regeringen fra 2001, ikke anfægtede grundelementerne i velfærds-

systemerne. Paradoksalt nok er velfærdsstaten alligevel fra 1970'erne og til i dag blevet betragtet som primært et socialdemokratisk projekt og de borgerlige partiers accept af velfærden som udtryk for en »socialdemokratisering« af hele nationen.

Til gengæld er socialdemokraterne blevet hårdest ramt, når den nationale velfærdsstat blev mødt af eksterne udfordringer. Det gjaldt udfordringen fra De europæiske Fællesskaber, og det gjaldt de nye politiske problemer, som det stigende antal indvandrere og flygtninge i 1980'erne og 90'erne stillede partierne overfor. Indtil midten af 1980'erne var det kun helt marginale grupper og debattører, der bekymrede sig om nationens ve og vel som følge af indvandringen. Men med stigende intensitet dukkede der fra dette tidspunkt en ny nationalisme op til overfladen med krav om respekt for formodede nationale traditioner og værdier. 'Danskhed', 'vi danskere' og 'danske værdier' blev i løbet af få år til kernebegreber i den offentlige debat, og i disse værdier indgik velfærdsstaten som et nu uomgængeligt element.

I Dansk Folkepartis politiske platform indgik helt fra grundlæggelsen i 1995 tre bærende elementer: anti-EU; anti-immigration – navnlig muslimsk – og pro-velfærd. Det er en platform, der rammer lige i hjertekulen hos store dele af danskerne, først og fremmest de dele af den socialdemokratiske arbejderbevægelse, som havde en lang tradition for modstand mod EF/EU og en endnu længere tradition for stolthed over den nationale velfærd. Dansk Folkeparti skjuler på ingen måde, at dette er hensigten. Referencen til de socialdemokratiske traditioner demonstreres til overflod, når man på partiets landsmøder usurperer og afsynger Oskar Hansens socialdemokratiske nationalsang *Danmark for Folket* under en skov af rød-hvide dannebrog. Sammenfletningen af velfærdsidentitet og national identitet kan næppe eksponeres tydeligere.

Det blev en dagsorden med langtrækkende effekter. Tendenserne til en samfundsudvikling præget af multietnicitet og multikulturalisme importeret af de mange indvandrere og ikke mindst den økonomiske og kulturelle globalisering udgjorde en trussel mod danske (kristne) værdier. De fremmede er strømmet til Danmark for at undergrave danskheden og for at udnytte og misbruge vore generøse velfærdsydelse. Det er en argumentation, som har slået rødder i store dele af befolkningen og blandt de store magtbærende partier. Ved indgangen til det 21. århundrede er forestillingen om Danmark som et unikt velfærdssamfund blevet til en meta-ideologi, en forestilling som svæver hen over alle øvrige politiske kontroverser. At ville afvikle eller blot radikalt reformere den nationale

velfærd er blevet en entydig tabersag, som ingen politiker eller noget parti med ambition om at vinde magten vover at kaste sig ud i.

Social solidaritet og gensidighed

Den kollektive sociale solidaritet, der udgjorde et afgørende bagtæppe for op- og udbygningen af velfærdsstaten, bliver af det store flertal i dag identificeret med national solidaritet eller 'sammenhængskraft', som det hedder i moderne politisk jargon. Men også her i velfærdsstatens indre liv eksisterer der modgående strømninger og udfordringer. Velfærdsstatens oprindelige mål var at garantere den enkeltes sociale tryghed og frihed fra materiel nød, og det blev i vid udstrækning indfriet i velfærdsstatens gyldne epoke. Selv under de alvorlige økonomiske kriser fra slutningen af 1970'erne til begyndelsen af 1990'erne var det relativt få, der havnede i alvorlige materielle trængsler. Socialdemokraterne havde forestillet sig, at denne generelle sociale tryghed ville føre til en cementering af en almen social solidaritet. I modsætning til disse forventninger avlede den højt udviklede velfærdsstat og individuelle sociale sikkerhed imidlertid en individualisme og krav om individuel behovstilfredsstillelse, i en periode stærkt sekunderet af liberalismens genkomst på den ideologiske scene.

I den officielle retorik fra det store flertal af politikere og debattører, der står bag velfærdsstaten, er social solidaritet imidlertid fortsat et afgørende kodeord. Men de kræver gensidighed. Når det universelle tryghedssystem sikrer tålelige eksistensvilkår, indebærer det også en pligt for alle til at bidrage til den økonomiske vækst. Hvis samfundet skal agere solidarisk over for de socialt udsatte og marginaliserede, så skal disse på deres side demonstrere deres vilje til at udføre deres pligter som fuldgyldige medlemmer af dette samfund. *Arbejde* er så at sige adgangsbilletten til at kunne kalde sig et værdigt medlem af verdens lykkeligste folk.

I gamle dage, dvs. i velfærdsstatens opbygningsfase hævdede kritikere i ind- og udland, at velfærdsstaten ville dræbe initiativ og virkelyst og hæmme Danmarks muligheder for at begå sig i den internationale konkurrence. Synspunktet har stadig sine tilhængere blandt en ny generations ægte liberalister, og en svag afglans af det ligger bag de stadigt skrappere krav til og økonomiske stramninger over for ledige, kontanthjælpsmodtagere og indvandrere. Som en hovedtendens er argumentet imidlertid i dag vendt på hovedet. Just med det veltrimmede velfærds-system og ikke mindst det forbilledlige arbejdsmarked står Danmark

stærkt rustet til at hævde sin position i den globale konkurrence. Den nationale velfærd er på vej til at blive Danmarks stærkeste *brand*.

I internationale undersøgelser karakteriserer danskerne sig ofte som 'verdens lykkeligste folk'. Det kan der være gode grunde til, men bag denne lykkefølelse gemmer sig en understrøm af usikkerhed over for den radikale modernitets udfordringer, først og fremmest udfordringerne fra den intensiverede globalisering. Skal Danmark lukke sig inde og raffinere den nationale velfærd eller åbne sig og agere med fuld musik på den internationale scene med de risici, det indebærer for den nationale egenart? I spændingsfeltet mellem national selvglæde og international åbenhed befinder sig en af arenaerne for nutidens og fremtidens værdikampe.

